

Scienda sunt
principia vo-
lenti audis-
cere.

facit consuetudo. Inuenies enim apologos & fabu-
las, propter consuetudinem magis applicabiles ani-
mo, quam sint suæ veritates: Verum in sensibus non
est aliquid fixum, nec est possibile vt sensibilia habeant
aliquem terminum communem, cum semper sint in
transmutatione. Impossibile autem est, vt aliquis
addiscat aliquid, nisi sciat eius principia. Et omnis
doctrina fit ex prioribus, aut omnibus, aut quibus-
dam. Idem in 2. lib. Prima actio eorum qui scientias
rerum comprehendere volunt, est perscrutari de dif-
ficilibus quæstionibus. Non enim comprehendun-
tur ea quæ sunt post, nisi per dissolutionem quæstio-
num difficilium quæ sunt ante. Ignorans enim vinculi
nodum, nec dissolueri potest, nec ligatus ire: Propo-
sitiones quidem vniuersales sunt principia omnium
scientiarum. Item si quis voluerit scire naturas rer-
um, perscrutari debet ex quibus componun-
tur.

Qualiter anima humana, per Philosophiæ studium & doctri-
nam, ab ignorantia reparatur.

C A P. XXIII.

HUICO in libro de anima & spiritu. Anima à creato-
re suo habet principia, ex quo est in genere suo
perfecta. Vnde ex quo est, sciret omnia quæ ab ho-
mine sciri possunt, nisi grauitas carnis esset. Quod
per primum hominem (qui ante corruptionem hu-
manitatis, ex quo fuit, perfectè scientiam habuit hu-
manam,) probari potest: sed modo corrupta huma-
nitate, ex quo coniungitur anima carni corrumpitur,
nec proprietates suas potest exercere, donec vsu &
experientia, & alicuius doctrina excitata, incipit
discernere: veluti si quis cum subtili acie oculo-
rum in tenebrosa detrudatur, videre tamen non po-
test ibi, nisi prius alluescat tenebris, & lumen accen-
datur.

IDEM in lib. Didascalicon. 1. Anima siue per sensus ad
sensibilia exeat, siue per intelligentiam ad inuisibilia
ascendat, ad seipsam rerum similitudines trahens re-
gyrat, se & que in orbes, geminos motus glomerat.
Pythagoricum namque dogma erat, similia similibus
comprehendi. Itaque omnium capax, & rerum om-
nium similitudine insignita anima esse dicitur, & ex
omnibus compositionem suscipere, easque non inte-
graliter, sed virtualiter ac potentialiter continere: Hæc
naturæ dignitatem omnes habent, sed non omnes æ-
què nouerunt. Animus enim passionibus corporis
confosus, & per sensibiles formas extra semetipsum
abductus, oblitus est quid fuerit: & quia nihil aliud
fuisse se meminit, nil præterquam quod videtur, esse
credit. Reparatur autem per doctrinam, vt nostram
agnoscamus naturam. Summum igitur in vita sola-
tium est sapientiæ studium, quod philosophiam pri-
mus omnium nuncupauit Pythagoras. Ipsamque phi-
losophiam, earum rerum quæ veræ essent, siueque im-
mutabilem substantiam sortirentur, disciplinam esse
constituit. Est autem philosophia disciplina, omnium rerum
humanarum atque diuinarum rationes, plenè inuestigans. 1

Reparatur
anima per
doctrinam
corrupta per
peccatum.

Philosophia
quid.

De studio & animo studendi.

C A P. XXIV.

ARISTOTELES in veteri Met. primo lib. cap. 1. Om-
nes quidem homines natura scire desiderant. Sig-
num autem sensuum dilectio, & illius maxime, qui
per oculos est. Hunc enim præ alijs diligimus, quia eo
maxime nos cognoscere contingit, & multas rerum
differentias ostendit. Tullius in Rhetorica 1. Est namque
studium assidua & vehemens animi ad aliquam rem applica-
ta, magna cum voluntate, occupatio.

Quid studium

AVGVSTINVS de Trinitate 10. lib. cap. 1. Quia vero
prorsus ignotam rem nullus amare potest, considerã-

Adam est cuiusmodi ut amor studentium, id est nondum
scientium, sed adhuc scire cupientium quamque do-
ctrinam. Et in his quippe rebus, in quibus non vtitur
dicitur studium, solent existere amores ex auditu; dum
cuiuscumque pulchritudinis fama ad videndum & fru-
endum animus accenditur: quia generaliter nouit cor-
porum pulchritudines, ex eo quod plurimas vidit;
& inest intrinsecus vnde approbatur, cui forinsecus
inhiatur. Quod cum fit, non rei penitus incognitæ
amor excitatur, cuius genus ita notum est. cum au-
tem virum bonum amamus, cuius faciem non vidi-
mus, ex notitia virtutum amamus, quas nouimus in
ipsa veritate. Ad doctrinas autem aliquas cognoscen-
das, plerumque nos laudantium atque prædicantium
accendit auctoritas; & tamen nisi breuiter impres-
sam cuiusque doctrinæ haberemus in animo notio-
nem, nullo ad eam discendam studio flagraremus,
quo ad eas peruenire possemus. Seneca ad Lucil. Episto-
la 48. Dociles itaque natura nos edidit, & rationem
imperfectam dedit, sed quæ perfici possit.

Vnde oria-
tur studium
animus.

Quod doctrina cuiuscumque animo studioso aliquatenus impressa
sit eiusdem notio.

C A P. XXV.

AVGVSTINVS ubi supra. c. 1. Iam si quisquam nescien-
ti literas dicat esse quandam doctrinam, qua
quisque valeat, quamuis longè absenti verba mittere
manufacta in silentio; nonnè dum concupiscit nosse
quod id possit, omni studio circa illum finem moue-
tur, quem iam notum tenet? Sic accenduntur studia
discientium; quod enim prorsus quisque ignorat, ama-
re non potest. Ita etiam si quis ignotum vocabulum
audiat, velut cum dicitur, Cæmentum, & ignorans
quid sit requirat; cum enim omnes literæ, omnia-
que soni spatia, nota sint ei; quid amplius in eo re-
quirat, nisi cum quia audiuit vocabulum, simul in-
notuit signum esse, moueturque sciendi cupiditate,
cuius rei signum sit? Quo igitur amplius notum est,
sed non plene notum est, eo cupit animus de isto nos-
se quod reliquum est. Nullum enim signum perfe-
ctè cognoscitur, nisi cuius rei signum sit cognoscatur.
Hoc ergo, quia ardenti cura quærit vt nouerit, stu-
dioque accensus insilit, non potest dici esse sine
amore, neque amare nisi nota non potest, neque
istas tres syllabas amat, quas iam notas habet. Quid
ergo amat, nisi quia nouit atque intuetur in rationi-
bus rerum, quæ sit pulchritudo doctrinæ, qua conti-
nentur notitiæ signorum omnium, & quæ sit vtili-
tas in ea peritia, qua inter se humana societas sen-
sa communicat, ne sibi hominum cetus deteriores sint
quavis solitudine, si cogitationes suas colloquendo
non misceant? Hanc ergo speciem decoram & vtilem
cernit anima, & nouit, & amat; eamque in se per-
fici studet, quisquis vocum significantium quæcun-
que ignorat inquirat. Aliud est enim quod eam in
luce veritatis conspicit, aliud in sua facultate concu-
piscit. Conspicit namque in luce veritatis, quam
magnum & quam bonum sit omnes gentium linguas
intelligere ac loqui, nullamque vt alienigenam au-
dire, & à nullo ita audiri: cuius notitiæ decore mo-
tus animus, etiam vsu amplectitur quod ratione præ-
noscit, eique inhiat in omni opera quam impendit
consequendæ tali facultati. Quocirca cum quis au-
dito verbo incognito, vult nosse quid sit, &
quærit; vtique in studio discendi est: videturque
amare rem incognitam, quod non ita est. Spe-
cies namque ista tangit animum quam nouit &
cogitat, in qua elucet decus consociandorum
animorum in vocibus notis audiendis, atque
reddendis; eaque accendit studio quærentem quid-
dem quod ignorat; sed notam formam, quò id
pertineat, intuentem & amantem. Quamobrem
omnis amor studentis animi, id est volentis

Amorem est
nisi cogniti.

scire

scire quod nescit, non est amor eius rei quam nescit, sed eius quam scit, propter quam vult scire quod nescit.

Quod Curiosus à Studiosi nomine discernendus sit.

C A P. XXVI.

AUT si quis tam curiosus est, vt non propter aliquam causam notam, sed solo amore rapiatur incognita sciendi, discernendus quidem est à studiosi nomine iste curiosus: Sed nec ipse amat incognita, immo congruentius dicitur, odit incognita, quæ nulla esse vult, dum vult omnia cognita.

SENECA ad Lucil. Multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur, furem signata sollicitant, vile videtur quicquid patet, aperta effractarius præterit, hos mores habet imperitissimus quisque; in secreta irumpere cupit, iactantiæ genus est nimis latere, & à conspectu hominum secedere: conuocat turbam quisquis ocio suo aliquam fabulam imposuit.

BERN. super Cant. in Homel. Scio vbi legerim, scientia inflat. Et iterum: qui addit scientiam, addit & laborem; videns quia scientiarum differentia est. Alia est inflans, alia contristans; nec dubito quin dolens tumentis præferenda sit, quia sanitatem quam tumor simulat, dolor postulat. Qui autem postulat saluti propinquat; quoniam qui petit accipit, non qui se putat aliquid scire. Quid autem est modus sciendi, nisi vt scias quo ordine, quo studio, quo fine quæque nosse oporteat. Quo ordine, vt prius quod maturius ad salutem. Quo studio, vt id ardentius, quod ad amorem vehementius. Quo fine, vt non ad inanem gloriam, aut curiositatem, aut aliquid simile, sed tantum ad ædificationem tuam, & proximi. Sunt enim qui scire volunt eo tantum fine vt sciant, & est turpis curiositas.

Alij, vt sciatur ipsi, quos irridet fatuitas, dicens: Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter: est turpis vanitas. Alij, vt scientiam vendant pecunia, vel honorib. & turpis quæstus est. Alij, vt ædificent, & charitas est. Alij, vt ædificentur, & prudentia est. Cibus indigestus malos humores generat, & corpus corrumpit, non nutrit. Ita & multa scientia ingesta stomacho animæ, quæ est memoria, si decocta igne charitatis non fuerit, & sic per quosdam artus animæ, mores scilicet & actus trāsmissa, iure reputabitur huiusmodi scientia in peccatum, tanquam cibus in prauos humores noxiosque conuerfus, an non inflationes & torsiones in conscientia sustinebit huiusmodi, sciens bonum, & non faciens.

Quod tria studentibus necessaria sunt.

C A P. XXVII.

HUGO Didascali quarto libro. Tria studentibus necessaria sūt, scilicet Natura, Exercitium, Disciplina. In Natura consideratur, vt audita facile percipiat, & percepta firmiter custodiat. In Exercitio, vt labore & sedulitate naturalem sensum excolat. In Disciplina, vt laudabiliter viuens, mores cum scientia componat. Ad naturam itaque pertinent Ingenium & Memoria. Quæ duo ita sibi in omni studio & disciplina coherent, vt vnum non proficit, si alterum desit: sicut nulla profunt lucra vbi deest custodia; & incassum receptacula munit, qui quod recondat non habuerit. Ingenium quippe sapientiam inuenit, memoria custodit. Est autem memoria vis retentiva eorum, quæ sensibus supposita fuerint per se, vel etiam in imaginibus. Ingenium est vis quadam naturaliter animo unita, per se valens. Ingenium à natura perficitur, vsu iuuatur, immoderato labore retunditur, & exercitio temperato acuitur.

Ingenium exercent duo, scilicet lectio, & medi-

ditatio. Lætionis genus triplex est, scilicet docentis, discantis, per se inspicientis. Dicimus enim, Lego librum illi, & Lego librum ab illo, & Lego librum. In lætione consideranda sunt maxime, ordo & modus.

ORDO attenditur in disciplinis secundū naturam; vt Grammatica antiquior est Dialectica. In libris secundum personam authoris, vel subiectam materiam. In narratione, secundum dispositionem, quæ duplex est. Naturalis, scilicet quando res eo fertur ordine, quo gesta est. Et artificialis, quando id quod postea gestum est, prius narratur; & quod prius, postmodum. In expositione, secundum inquisitionem, Expositio tria continet, scilicet læeram, id est constructionem: sensum, id est apertam significationem: sententiam, id est profundiores intelligentiam.

MODVS legendi in diuidendo constat. Omnis autem diuisio incipit à finitis, & vsque ad infinita progreditur. Omne autem finitum magis notum est, & scientia comprehensibile. Doctrina autem ab his quæ sunt magis nota incipit, vt cum ab vniuersalibus ad particularia descenditur. Sicque paulatim descendendo, eorum quæ continentur natura inuestigatur.

MEDITATIO est frequens cogitatio cum consilio, quæ causam & originem, modum & utilitatem cuiusque rei prudenter inuestigat. Hæc principium sumit à lætione, nullis tamē restringitur regulis aut præceptis lætionis. Principium ergo doctrinæ est in lætione, consummatio in meditatione. Quam si quis familiaris amare didicerit, iucundā valde reddit vitā, & maximā in tribulatione præstat consolationem. Oportet autem, vt quæ in discendo diuisimus, commendando memoriæ colligamus, habet namque omnis tractatio aliquod principium, cui tota rei veritas, & vis sententiæ innititur, & ad ipsum cuncta alia referuntur, hoc quærere & considerare colligere est. Vnus fons est, & riuuli multi. Qui anfractus fluminum sequeris, tene fontem, & totū habes. Hoc idcirco dico, quia memoria hominis hebes est, & breuitate gaudet; & si in multa diuiditur, fit in singulis minor. Rogo ergo te ô Lector, ne nimium læteris, si multa legeris, sed si multa intellexeris, immo si retinere potueris. Constantinus in prima parte. Sex autem sunt, quæ scientiæ conueniunt introducendæ, scilicet libri intentionem, eiusdem utilitatem, titulum, & ad quam tendit doctrinæ partem, nomen auctoris, & libri diuisionem nosse.

De studij inuamentis, & primo de Humilitate.

C A P. XXVIII.

HUGO vbi supra. Sapiens quidam cum de modo & forma discendi interrogaretur, inquit:

Mens humilis, studium quærendi, vita quæta; Scrutinium tacitum, paupertas, terra aliena; Hæc referere solent, nonnulla obscura legenti.

Illaudabilis quippe est scientia, quam vita maculat impudica: ideo præceptis legendi, præcepta quoque vitæ adiunxit. Principium disciplinæ humilitas est, cuius tria præcipue ad lætionem pertinent documenta, scilicet vt nullam scripturam vel scientiam vilem habeat; vt à nemine discere erubescat: Tertium vt cum scientiam adeptus fuerit, cæteros non contemnat. Multos hoc decipit, quod ante tempus sapientes videri volunt; vnde & simulant quod non sunt, & quod sunt erubescunt; eoque longius à sapientia vera recedunt, quo nō esse sapientes, sed putari cupiūt. Huiusmodi multos noui, qui cum primis adhuc elementis indigeant, non nisi summis interesse dignantur. Et ex hoc solum se magnos fieri putant, si magnorum vel sapientum scripta vel legerint, vel audierint verba, vel ab eis cogniti fuerint. Sed vt inam me nemo agnoscat, & ego cuncta nouerim. Platonem audisti, audias & Chrissippum. In Proverbio dicitur. Quod in

In lætione duo seruantur, ordo & modus.

Vniuersalia sunt notiora.

Meditatio quid.

Meditatio vitam iucundam reddit.

Quinguo sūt studij inuamenta.

Humilitas quæ est principium disciplinæ cuius tria sunt documenta.

non

Quid modus sciendi.

Quo fine studium.

Tria studentibus necessaria sūt, scilicet natura, exercitium, disciplina.

Ad naturam ingenium & memoria pertinent. Memoria quid. Ingenium quid.

Ingenium exercent duo, scilicet lectio & meditatio.

non nostri, fortassis nonis Ofellus. Nemini omnia scire datum est: nec quicquam rursus, cui aliquid speciale à natura recepisse non contigerit.

PRVDENS igitur lector omnes libenter audit, omnia legit, indifferenter ab omnibus, quod sibi deesse videt, quarit; nec quantum sciat, sed quantum ignoret considerat. Hinc istud Platonicum aiunt: *Malo aliena verecunde discere, quam mea impudenter ignorare.* Cur enim discere erubescis, & nescire non verecundaris; pudor iste maior est illo. Sapientior omnibus eris, si ab omnibus discere volueris. Qui ab omnibus accipiunt, omnibus ditiores fiunt. Si omnia legere non potes, ea, quæ sunt vitiosa lege. Etiam si omnia legere potueris, nõ tamen idem labor omnibus impendendus est. Sed quædam ita legenda sunt, ne sint incognita; quædam verò ne sint inaudita: quoniam aliquando pluris esse credimus, quod non audiimus; & facilius æstimatur res, cuius fructus agnoscitur. Expedit etiam tibi, vt cum aliquid sapere cœperis, cæteros non contempnas. Bonus enim lector humilis esse debet & mansuetus, & à curis inanibus, & voluptatibus illecebris prorsus alienus, diligens & sedulus, vt ab omnibus libenter discat, & nunquam de scientia præsumat. Peruersi dogmatis auctores, quasi venena sugiat, diu rem pertractet, antequam iudicet; dicta sapientum intellecta diligat, & si qua fortè obscuriora reperit, non statim in vituperium prorumpat; vt nihil bonum esse credat, nisi quod ipse intelligere potuerit. Hæc est humilitas disciplinæ legentium.

Ex decretis Gratiani, distinctione 38. cap. sedulo. Augustinus in libro de catechizandis rudibus. Sedulo monendi sunt scholastici, vt humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint magis morum vitia, quam verborum deuitare; sed cordi casto linguam exercitatem, nec conferre audeant, quam etiam præferre consueuerant, &c. Item Clemens Papa, ibid. in fine distinet. Nullus Episcopus propter opprobrium senectutis, vel nobilitatem generis, à paruulis, vel minimis eruditis, si quid fortè est vtilitatis, & salutis, inquirere negligat. Seneca ad Lucillum in epistolis. Quid enim stultius est, quam quia non didiceris, non discere? Quam diu viuas, tam diu discendum est quemadmodum viuas.

De quatuor ceteris.

CAP. XXIX.

HEGO vbi supra. Studium querendi ad exercitium pertinet. Antiqui propter amorem sapientiæ, alij calcabant honores, alij proiecebant diuitias, alij acceptis iniurijs gaudebant, alij deserta petebant, vt contemplationi liberius vacarent. Parmenides Philosophus quindecim annis in rupe Ægyptiaca confestim legitur; & Prometheus ob immodicam meditando curam, in monte Caucaſo vulturi expositus memoratur. Quidam cuidam Philosopho ait; Nonne vides, quia te derident homines? Et ille ipsi. Me inquit derident, & eos Asini. Hanc igitur diligentiam in nostris doctoribus esse vellem, vt nunquam in eis senesceret sapientia. Omnes penè virtutes corporis decreſcunt in senibus, crescente sola sapientia. Vnde sapiens ille vir Græciæ Themistocles, cum expletis centum septem annis, se mori cerneret, dixisse fertur, se dolere quòd egrederetur à vita, quando sapere cœpisset.

VITA quoque quies, siue interior, vt mens per illicita desideria non discurrat; siue exterior, vt otium & opportunitas, honestis & vtilibus studijs suppetat, vtraque ad disciplinam pertinet. Scrutinium autem, id est, meditatio, ad exercitium spectat. Et studium quidem querendi, instantiam significat operis. Scrutinium verò, diligentiam meditationis. Opus peragunt labor & amor. Consilium pariunt cura & vigilia. In labore est, vt agas; In amore vt perficias; In cura, vt provideas;

Sapientior erit omnibus, qui ab omnibus vult discere.

2. Studii querendi. Acta veterum vt sapientia compararet.

In senibus crescit sapientia.

3. Vita quies.

IN vigilia, vt attendas. Ista sunt quatuor pediseque portantes lecticam philologiæ, id est sedem sapientiæ. His enim suppositis gestari dicitur, quia in his se exercendo promouetur. Vnde pulchrè iuuenes propter robur, à fronte lecticam tenere dicuntur, videlicet Philos, & Cophos, id est Amor & Labor, quia foris opus peragunt. A posteriori puellæ, scilicet Philemia, & Agimina; quod interpretatur cura & vigilia, quia intus in secreto consilium patiunt.

PARCITATEM quoque seu paupertatem sectari, maxime ad disciplinam spectat. Pinguis enim venter, vt dicitur, sensum tenuem non genuit. Postremò terra aliena posita est, quæ & ipsa quoque hominem exercet. Omnis mundus philosophantibus exilium est. Quoniam, vt ait quidam, Ouidius.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse suos. &c.

Magnæ virtutis principium est, vt discat paulatim exercitatus animus visibilia hæc & transitoria commutare, vt postmodum possit etiam derelinquere. Delicatus ille adhuc est, cui patria dulcis est; fortis autem est, cui iam omne solum patria dulcis est; perfectus cui mundus totus exilium est. Ille mundo amorem fixit, iste sparsit, hic extinxit. Ego à puero exulaui, & scio quo merore animus, arctum aliquando pauperis tugurii fundum, deferat; qua libertate postea marmoreos lares, & tecta liquata despiciat.

De his qua studentes impediunt.

CAP. XXX.

TRIA sunt quæ præcipuè legentium studiis obesse solent. Negligentia, scilicet studii: Imprudentia, scilicet ordinis & modi: Fortuna, vt paupertatis, doctorum raritatis. De primo lector admonendus est. De secundo instruendus. De tercio adimendus.

BOETIUS in libro de scholastica disciplina. Non sit ergo scholaris discipulus, id est à schola diuisus, per vicos & plateas, tabernæque discurrens, ac meretricum cellulas; per publica quoque spectacula, per pompas & choreas, per comestationes & publicas cœnas, oculis vagis, & effrena lingua; sed à luxuriæ feruore se studeat alienare: quam triplici membro diuidunt satyrici; Vnam consistere dicentes in ornatu, alteram in coitu, tertiam gulositatis afflicticem. Cuiuslibet sæculentiæ rabie nouimus contumelioso coitus appetitui subiectos, laborare. Est enim meretrix, iniquitatis vita, inferni ianua, percussio scorpionis, vesicarium sceleris, puteus interitus. Huic comestationis & ebrietatis species permutatim est annexa, tanquam causatum cum causa. Propter coitum enim sit ebrietas relatiue, nec non & cætera vitiorum genera. Vinum autem modicè quidem sumptum, intellectui videtur acumen inferre, non modicè vero potatum, rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam enervat, errorem infundit, & in furorem deijcit.

Tertia porro luxuriæ species, quæ ornatibus inhiat, gaudet vestium frequenti variatione, eorumque membratim sigillatione. Pectinis beneficio castatiem polire, & calamistri tortuositate, florumque diuersitate, feriatim lasciuire: Gulam furo perfundere, castigationi nouaculorum frequenti inhiare. Sinus aromatibus implere, gemmatis colla monilibus, Parthorumque cingulis, ventrem castigatum plebi ostendere, rostratis calcæis & tabulatis incedere; collo elato, gutture inflato, supercilio mutilato, oculo impudico, incessuque fastuoso procedere, appositis quoque cibarijs; omnia fastidire, & vltimò raroque scholis interesse.

LENONIS, vetularumque remotio summo opere captanda est, ne dum venerit, aliquid suggerat iniquitatum, vel à mancipio extrahat permolitur; quia mancipiorum rara reperitur clementia, rariorque in agone

Quatuor sicut prædicta sapientia, scilicet labor, amor, cura, & vigilia.

4. Paupertas seu paupertas in libro & potu.

5. Terra aliena seu patria & mundi contemptus.

Tria sunt studij impedimenta, scilicet negligentia, imprudentia, & fortuna.

Tres luxuriæ species studium impediunt.

Cauendus
cogressus ve-
tularum, &
lenorum, nec
facile man-
cipi o creden-
dum.

constantia. Væ autem seducenti mancipio, in quo plenaria confidit dominantis dilectio. Seruus bilinguis procul expellatur, & ipsius eminente nequitia statim deponatur, licet consanguinitate proximam existat. Seruorum quippe credulitate multos sociorum vidimus iacturam incurrere, Creditoribus adhibeatur summa commendatio, dieque præfixa semper pro posse debiti solutio. Cauendum est autem ne delictio- sus mentem appetitus exerceat, ne lucrum eneruet; ra- roque fidelis adulatio. Defraudet familiaris, vt sinistra visu & auditu ebibat, quod scribentis dextera præ- molliat. Sit paupertatis facultas munda, portio con- tenta, viriliter incurfus perferens, ad summa semper anhelans, omnibus obediens, famulatu prompta, ad obloquendum tarda, fidelis obsequio, dulcis integra- que colloquio, cordis tumorositate carens.

De his qui studijs inutilibus se occupant.

CAP. XXXI.

HYGO vbi supra. Scholares nostri, aut nesciunt, aut nolunt modum congruum in discendo seruare, & idcirco multos studentes, paucos sapientes inuenimus. Mihi autem videtur, non minus curandum esse lectori, ne in studijs inutilibus operam suam impendat, quam ne in bono & vtili proposito tepidus remaneat. Malum est, bonum negligenter agere, Peius in vacuum multos labores expendere. Duo sunt genera scripturarum. Vnum scilicet artium, quæ philosophiæ supponuntur, vt est Grammatica, Dialectica &c. Aliud eorum, quæ appendicia sunt artium, & in aliqua extra philosophiam materia versantur, vt sunt Carmina poetarum, Comediæ & Tragediæ, Fabulæ quoque & Historiæ. Quisquis igitur ad scientiam pertingere cupit, si relicta veritate artium, reliquis se implicare voluerit, materiam laboris plurimam vel infinitam inueniet, & fructum exiguum. Quapropter mihi videtur primum operam esse dandam artibus, maxime se- ptem liberalibus, quæ sunt fundamentum omnis do- ctriæ, & ita sibi coherent, alternisque vicissim ratio- nibus indigent, vt si vel vna defuerit, cæteræ philoso- phum facere non possunt. Deinde cætera, si vacant, le- gantur, quia plus aliquando delectare solent serijs ad- mixta ludicra.

SENECA ad Lucillum epistola. 88. Potes & sine libera- libus studijs venire ad sapientiam; quodcumque par- tem rerum humanarum diuinarumque comprehen- deris, ingenti copia quærendorum, ac discendorum fa- tigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere pos- sint liberum hospitium, superuacua ex animo tollen- da sunt; laxum spatium res magna deliderat, & plus scire velle quam satis, est intemperantiæ genus. Quid quoddam ista liberalium artium consecratio molestos, ver- bosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia didicerunt superuacua. Qua- tuor millia librorum Didimus Grammaticus scripsit, miser esset si tam multa etiam superflua legisset. In his libris de patria hominum quæritur, de Æ- neæ matre vera, & alia quæ erant dediscenda si sci- res.

ITEM in 48. Nisi interrogaciones vaferrimas stru- xero, & conclusionem falsam à vero nascens mendacium astrinxero, non potero à fugiendis petenda secernere. pudet me; In re tam seria; senes ludimus: Mus syllaba est, Mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseum ro- dit. Puta me istud soluere non posse, quod mihi ex ista scientia periculum imminet; quod incommodum, sine dubio verendum est. O pueriles ineptias; quid mihi lusoria ista componis? Non est iocandi locus, aperta decent & simplicia bonitatem; etiamsi mul- tum superesset ætatis, parcè dispensandum erat, vt sufficeret necessariis. Nunc vero, quæ demen- tia est superuacua discere, in tanta temporis ege- ritate?

Studiosus de
his præcipue
operam da-
re artibus li-
beralibus ne-
cessum artium
appendicibus

Studium ve-
rum super-
fluum vi-
tandum.

Didimus
Grammati-
cus scripsit
4000. libro-
rum.

A **I**DEM in 49. Quod inquit non perdidisti habes, cor- nua non perdidisti, ergo cornua habes. Non vaco ad istas ineptias, ingens negotium in manibus est. Quid agam, mors me sequitur, vita fugit, aduer- sus hoc doce me aliquid. Varro ad Artenensem auditorum. Sunt quædam quæ eradenda essent ab animo scientis, quia inferendi veri locum occupant.

De illis qui artem confundunt.

CAP. XXXII.

HYGO vbi supra. Est & aliquis error summopere vi- tandus. Quidam enim, licet ex his quæ legenda sunt nihil prætermittant, nulli tamen arti quod suum est tribuere norunt, sed in singulis omnes legunt. In Grammatica de syllogismorum ratione disputant. In Dialectica casuales inflexiones inquirunt. Et quod magis irrisione dignum est, in titulo penè totum li- brum legunt, & inceptum tertia vix lectione expedi- unt. Huiusmodi non alios docent, sed suam scientiam ostentant. Sed vtiua quales mihi, tales omni- bus apparerent. In qualibet autem arte, aliud est age- re de arte, aliud per artem. Agere de Grammatica qui- busdam tantum conuenit, vt Prisciano, Donato, Ser- uio: Agere vero Grammaticæ omnibus. Cum ergo de qualibet arte agimus, maxime in docendo, vbi om- nia ad compendium restringenda sunt, & ad facilem intelligentiam euocanda, Non omnia dicenda sunt quæ dicere possumus; ne minus vtiliter dicantur ea quæ dicere debemus. Id tandem in vnaquaque arte quæras, quod ad eam specialiter pertinere constitit. Denique cum artes legeris, & quid sit vniuscuiusque proprium cognoueris, tunc demum rationes singula- rum conferre licebit. Noli diuerticula multiplicare, quoad usque semitas diceris. Securus discurrens, cum errare non timueris.

HIERONYMVS ad Paulinum. Quod medicorum est promittunt medici, tractant fabrilis fabri. Sola scri- pturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctique poemata passim. Hanc garrula anus, hæc delirus senex, hæc fopsilla verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent antequam discant. Taceo de mei similibus, qui si forte ad scriptu- ras sanctas post seculares literas venerint, & sermo ne composito aures populi mulserint, quicquid dixerint, hoc legem Dei putant, nec scire dignantur quid Pro- phetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia; quasi grande sit, & non vitiosissimum dicendi genus, deprauare sententias, & ad sacram scripturam trahere repugnantem; quasi non legerimus Homero centonas, & Virgilio centon- as: ac non sic etiam Maronem sine Christo possi- mus dicere Christianum, quia scripserit.

Iam redys & virgo, redemni Saturnia regna:
Iam noua progenies celo demittitur alto, &c.
Idem ad Pammachium, Felices inquit Fabius essent artes, si de illis artifices soli iudicarent.

De illis qui omnia legere volunt.

CAP. XXXIII.

HYGO vbi supra. Sunt qui omnia legere volunt, sed infinitus est librorum numerus. Tu noli sequi infinita, vbi finis non est, nec requies; & ideo nec pax: vbi vero pax nulla est, Deus habitare non potest, quia in pace factus est locus eius.

SENECA in Epistola secunda. Primum argumentum compositæ mentis existimo posse consistere, & secum morari. Illud autem vide, ne lectio multorum auo- rum, & diuersi generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingenijs immorari & in- nutiri oportet, si velis aliquid trahere quod in ani- mo sedeat si deliter. Nusquam est qui vbi que est. Non

Artes sunt
distincte &
compendiose
tractanda.

Sacra scrip-
tura non le-
uiter expli-
canda pro cu-
iusque volun-
tate.

Multorum au-
torum lectio
est vitanda.

prodest

prodest cibus nec corpori accedit, qui statim sumptus emititur. Nihilque tam vile est, quod in transitu proficit; nihil æque sanitatem impedit, ut remedium crebra mutatio. Itaque distrahit librorum multitudo; & cum legere non possis quantum habueris, satis est habere quantum legas. Fastidientis stomachi est multa degustate. *Item in 45.* Non refert quam multos; sed quam bonos; lectio certa prodest, varia delectat.

VARRO ad *Them.* Sic multi libros degustant, ut conuiuiæ delicias; sed cito transcurfa, citius labuntur. Renuit philosophia fastidientem stomachum; ad simplicem cenam hilarem inuitat conuiuiam. Multum interest vtrum rem ipsam, an libros inspicias. Libri non nisi scientiarum paupertula monumenta sunt; principia inquirendorū continent, ut ab his negotiandi principia sumat animus. Gaudet natura varietate. Omnia quidem nosse est impossibile, pauca vero non laudabile. *Bernardus Clarenallensis.* Multitudo rerum, & temporis breuitas, non patiuntur omnia comprehendere.

De his qui legunt vel audiunt ea quæ statui suo non congruunt.

CAP. XXXIII.

Hægo vbi supra. Cæterum liber non est à culpa, qui alienum vsurpat officium. Si monachus es, quid facis in turba? si amas silentium, cur clamantibus assidue interesse delectat? tu semper ieiunijs & stertibus inuisitare debes, & philosophari quaeris? Simplicitas Monachi philosophia est. Sed docere inquit alios volo: non est tuum docere, sed plangere. Si tamen doctor esse desideras, audi quid facias. Vilitas habitus tui, & simplicitas vultus, & innocentia vitæ, & sanctitas conuersationis tuæ, docere debent homines: melius fugiendo mundum doces, quam sequendo.

IN *Decretalibus 3. libro, ultimo titulo, Alexander 3. c. non magno opere.* Nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo loco professionem, ad physicam, legesque mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierint, & ad claustrum infra duorum mensium spatium non redierint, sicut excommunicari ab omnibus habeantur, & euentur; & in causa nulla, si patrociniū voluerint prestare, audiantur. Reuersi autem, in choro, capitulo; mensa, & cæteris, vltimi fratrum existant, & (nisi forte ex licentia sedis Apostolicæ,) totius spem promotionis amittant.

ITEM *Honorius tertius, c. super specula. Contra religiofas personas exentes ad audiendas leges, vel physicam.* Nos volentes ut decetero ipso facto sententiam excommunicationis incurrant dist. præ. mandamus quatenus à diocesanis, & episcopis ipsorum, quàm à cæteris episcopis in quorum diocesiibus student, monachi tales excommunicati publicentur. Quia vero Theologiae studium cupimus ampliari, ad Archidiaconos, Decanos, Plebanos, Præpositos, Præcentores, & alios clericos Personatus habentes, nec non presbyteros (nisi ab his infra spatium proscriptum destiterint) hoc extendi volumus, & mandamus etiam Apost. potestate firmiter obseruari.

BEDA *super Parabolis lib. primo.* Soli quoque conceditur hæreticorum libros legere, qui adeo solidatus est in fide catholica, ut nequeat separari laborum dulcedine, vel astutia. *Gratianus in decretis. 1. parte, dist. xxxvij.* Legitur in concilio Carthag. 4. Episcopus libros gentium non legat; hæreticorum autem legat, aut pro necessitate, aut pro tempore.

ITEM *Hieronymus ad Damasum Papam, de prodigo filio.* Sacerdotes Dei videmus omisissis Euangelis & Prophetis, comedias legere, amatoriam bucolicorum versuum verba cantare, tenere Virgilium; & id quod in pueris est causa necessitatis, crimen in se facere voluptatis. Nonne vobis videtur in vani-

rate sentus & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in Dialectica arte torquetur; qui Physicus perferutator, oculos trans cælum eleuat, & ultra profundum terrarum & abyssi, in quoddam mare demergitur? *Item Rabanus de Ecclesiasticis presbiteris.* Legimus de bono Hieronymo; Quod cum legeret libros Ciceronis ab angelo correctus est.

De secularibus literis, ad eruditionem, non ad voluptatem legendis.

CAP. XXXV.

SED contra legitur etiam, quod Moyses & Daniel Somni scientia Ægyptiorum & Chaldeorum eruditi fuerint. Legitur etiam, quod præcepit Dominus filijs Israel ut spoliarent Ægyptios auro & argento; moraliter instruens, ut illic aurum sapientiæ, siue argenti eloquentiæ, apud Poetas inuenimus, in vsus salutiferæ eruditionis vertamus. In Leuitico etiam, primitias mellis, id est, dulcedinem humanæ eloquentiæ domino iubemur offerre.

HINC etiam *Beda in libro Regum ait.* Turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis secularibus omni modo existimat prohibendos. In quibus simul si qua inueniuntur vtilia, quasi sua sumere licet; alioquin Moyses & Daniel, sapientia & literis Ægyptiorum & Chaldeorum non paterentur erudiri; quorum tamen superstitiones & delicias, & alias delectationes horrebant: Nec ipse magister gentium, aliquot versus poetarum, suis vel scriptis indidisset, vel dictis. Cur ergo legi prohibentur, quæ tam rationabiliter legenda probantur? Sed seculares literas quidam legunt ad voluptatem, poetarum figmentis, & ornatu verborum delectati. Quidam vero eas ad eruditionem addiscunt, ut errores gentium legendo detestentur, & vtilia quæ in eis inueniuntur, ad vsum sacræ eruditionis deuoti mutant: tales laudabiliter seculares literas addiscunt. *Vnde beatus Gregor.* quendam episcopum non reprehendit quia eas didicerat, sed quia contra episcopale officium, pro lectione Evangelicæ Grammaticæ populo exponebat. *Hinc etiam Ambrosius scribit super Lucã.* Legimus aliqua ne ignoremus, legimus alia, non ut teneamus, sed ut repudiemus.

ITEM *Hieronymus super epistolam ad Titum.* Si quis Grammaticam artem nouit, vel Dialecticam, ut rectè loquendi rationem habeat, & vera & falsa diiudicet, non improbamus. Geometria autem & Arithmetica habent in sua scientia veritatem, sed illa non est scientia pietatis. Scientia autem pietatis est, Nosse legem, & sacras scripturas, & intelligere Prophetias: In Evangelio credere, Apostolos non ignorare. Grammaticorum autem doctrina potest eam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta.

ITEM. Qui de mensa & vino regis nolunt comedere ne polluantur, utique si sapientiam atque doctrinam Babyloniorum scirent esse peccatum, nunquam acquiescerent discere quod non licebat: discunt autem, non ut sequantur, sed ut iudicent atque contineant. Quoniam si quispiam aduersum Mathematicos velit scribere, imperitus Mathematico, risui patebit. Et similiter aduersus Philosophos disputans, si ignorat dogmata Philosophorum. Discat ergo ea mente doctrinam Chaldaicam, qua Moyses omnem sapientiam Ægyptiorum didicerat.

ITEM, si quando cogimur secularium literarum recordari & aliqua ex his discere quæ olim omisimus, non est nostræ voluntatis, sed ut ita dicam, grauissime necessitatis; ut probemus ea quæ à sanctis Prophetis ante secula multa prædicta sunt tam Græcorum, quàm Latinorum, & aliarum gentium literis contineri.

ITEM *Augustinus contra Manichæos.* Si quid veri de Deo Sybilla, vel Orpheus, alijque gentium vates, aut philo-

Monachi studio Philosophia non debent se immiscere.

Prohibentur monachi exire ad legendam physicam aut leges.

Seculares litteræ ad vsu sacræ doctrinæ legendæ, non est vtilitas.

Geometria & Arithmetica non sunt scientiæ pietatis.

Valeat prædicationes, sibi larit contra Paganos, quæ suis in se nullius sint auctoritate

lphi prædixisse perhibentur, valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem reuincendam, non tamen ad istorum auctoritatem complectendam: quantum enim distat de Christi aduentu inter prædicationem Angelorum, & confessionem Dæmonum; tantum inter curiositatem sacrilegarum scripturarum, & auctoritatem Prophetarum.

ITEM *Clemens Papa*. Cum enim de diuinis scripturis integram quisquam & firmam regulam veritatis susceperit, absurdum non erit, si aliquid ex eruditione communi, ac liberalibus studiis, quæ forte à pueritia attingit, ad assertionem veri dogmatis conferat; ita tamen quod vbi vera didicerit, falsa & simulata declinet.

ISIDORVS, in libro *Sententiarum*. Ideo prohibentur Christianis poetarum figmenta legere, quia per oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incentiua libidinum. Non enim solum thura offerendo dæmonibus immolant, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

De diuersorum doctorum floribus excerpendis.

CAP. XXXVI.

Seneca Epistola. 84. Alit lectio ingenium studio fatigatum, non tamen sine studio reficit. Nec scribere tantum, nec tantum legere debemus: altera res contrahit vires, & exhauriet (de stilo dico) altera soluet, & diluet: Inuicem hoc & illo comineandum est, & alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes enim imitari debemus, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt; deinde quicquid attulerint dilponunt, ac per fauos digerunt, sic & nos debemus, quæcunque ex diuersa lectione congestimus, separare. Deinde adhibita ingenii nostri facultate, in vnum laporem varia illa libamenta confundere. Talem animum nostrum esse volo, ut multæ in illo artes, multa præcepta, multarum ætatum exempla sint in vnum conspirata.

HIERONYMVS contra *Vigilantium*. Operis mei & studij est multos legere, ut ex plurimis diuersos flores carpiam. Idem ad *Pammachium*. Qui obicit mihi Origenem, obijciat etiam cur hominem Iudæum habuerim præceptorem, cum ego miro odio auerferim circumcisionem. Libros quidem Origenis congregaui; & ideo errores eius non sequor, quia scio omnia quæ dixit: atque vtiam omnium tractatum haberem volumina, ut tarditatem ingenij eruditionis diligentia compensarem.

De magistris audiendis, & reuocendis.

CAP. XXXVII

HIERONYMVS ad *Paulinum*. Habet autem nescio quid latentis energię viuæ vocis actus, & in aures discipuli, de auctoris ore transfusa, fortius sonat. In Actibus Apostolorum sanctus Eunuchus, immo vir (sic enim eum sancta scriptura cognominat) cum legeret Isayam prophetam, interrogatus à Philippo; *Pu-rasne intelligis quæ legis? Respondit. Quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Ad minores artes veniam, & quæ tam lingua, quam manu administrantur. Agricole cæmentarii, fabri metallorum, lignorumque cæsores, lanarij quoque, & fullones, & cæteri qui variam suppellectilem & vilia opuscula fabricant, absque doctore assequi non possunt quod cupiunt.*

BOETIVS *vbi supra*. Qui non nouit subijci, non nocet magistrari; miserumque est fieri magistrum, qui nunquam nouit se esse discipulum. Debet autem discipuli subiectio in tribus consistere, scilicet ut sit attentus ad audiendum, docilis ad intelligendum, beneuolus ad retinendum. Malo quidem balbutientis ma-

Simila.

Flores scriptorum sint carpendi.

Difficile est audire sine magistro.

Discipuli subiectio in tribus consistat.

gistris, licet radios fructu deliniri, quam seducens cæcitate dulcore gloriari. Sit ergo discipuli summa magistratui subiectio, sit exercitij attentio, beneuolentia animi, docilitas ingenij, luxuriæ quoque specieru euitatio, & felicis constantiæ debita professio. Magistro subijci gaudeat, eumque metuendo diligit, & eius mansioni, si fieri potest, cohabitando se inferat; ut cum locus fuerit, ad eum inquirendum recurrat.

VARRO *vbi supra*. Illum autem elige eruditorem, quem magis mireris in suis, quam in alienis. Non tam laudabile est meminisse; hoc enim alienum est, illud proprium muneris est. Nil magnificum docebit, qui à se nil didicit. Falso quæ magistri nuncupantur auditorum narratores; sic igitur audiendi sunt, ut qui rumores recensent. Eluculentissimum autem est edocendi genus, exemplorum subductio.

QUINTILIANVS 2. *lib*. Non autem id quidem æstimandum est, cuius quisque ætatis sit, sed quantum in studiis iam effecerit. Ut præceptorum officium est docere, sic discipulorum præbere se dociles; alioquin neutrum sine altero sufficit: Sicut frustra sparguntur semina, nisi antea permollitus fuerit sulcus; ita sciencia coalescere nequit, nisi sociata tradentis accipientisque concordia.

De his qui ad magistrum accedunt.

CAP. XXXVIII

BOETIVS *vbi supra*. Tam verò discipulus cum ad perfectionem tendere teneatur, perfectionis effectiuam causam, utpote continuatam constantiam, prout facultas iuppedit, menu studeat imprimere. Quid enim constantia lucidius, quid inconstantia nequius. Prima parit, secunda destruit; prima procedit, secunda retrocedit; prima colligit, secunda vero collecta dissoluit. Prudens scholaris semper aliquo consorte gaudeat, cui propriam conscientiam detegere valeat, qui nubila fortuna diligenter subueniat, morboquæ ingruente sedulum se exhibeat, & si tetra caligo mortis affuerit, superstes facultates disponat. Si vero viuus euadat, possit ab eo pasci, sustentari, procurari, consolari. Vigere quoque valetudine libellis gaudeat permutatim, quæstiunculis certatim, & commendabili recordatione gradatim, castigationis felicitate conuersim. Et sic inter eos mutua dilectionis integritas permaneat, ut primæui temporis ros insullans, in medio inundans, siue verè inebrians existat.

DENIQUE bonæ indolis iuuenis, qui ad magistratus honorem accedere cupit; primo quidem oportet, ut quæ ad tanti nominis recurrentiam pertinent, sciat; scitaque exprimere noscat, nec scriptorum commissiõ totaliter se committat. Secundum, ut librorum copiam exercitationi suæ conquirat, quatenus cum opus fuerit, eos consulat; nec omnino credat, sicut Nigrius, qui Montani magistri sui sententiis intantum confusus est, quod omne verbum, ab ipsius ore progressum, quaternulis exarabat, & tanquam sacrum exitimans, nihil aliud, magisterij vicem obtinens, in scholis prædicabat. Vnde multoties pudore confusus, conclusus abibat. Miserimi quippe ingenij est, semper inuentis vti, & nunquam inueniendis: stultius autem omnino magistri confidere sententiis. Sed primo quidem findendum est, donec videatur quid sentiat. Deinde fingendum ipsum errasse, docendo si forte inueniatur, quod commissæ obijciat sedulitati. Tertio ut aliquos habeat secretò quos doceat, eisque libros legat, aliisque eos rudimentis informet; ut sic intellecta sciat, & scita exprimere noscat, expressione vsum comparet, vsuque magistrerium propinet: alios nãque docere, est propriè facultas industria. Quarto ut hos aliosque sibi alliciat, quatenus cum magistrandi oportunitas fuerit, eorum intrinseco aspectu gaudeat. Quid enim turpius, quam in captiõnis primo tempore lolus destitui? Quintò ut quorum gratia & fauore coronandus est

illorum

Vtilis cohabitatio cum magistro.

Magister debet exemplis præferre.

Scholaris adiungat sibi socium in studiis, & constantiam.

Quinque ab ipse ante ad magistrum curanda.

Non oportet solis dictu magistri imitari.

Docere alios est vtilis discipuli.

illorum Peripateticè scholas obambulet, & curialiter opponat; proteruientem acriter remordeat, diligentiusquè pro tempore respondeat; ne si mutaverit voluntas, impudetur cæcitati, vel arroganti temeritati.

De his qui hoc officium affectu iam exequi volunt.

CAP. XXXIX.

Qualitates magistri.

Quicumque autem officium illud profecti desiderat, vniuersa morum honestate oportet ut polleat; in sermone verax, in iudicio iustus, in consilio prouidus, in commisso fidelis; constans in vultu, pius in affatu, virtutibus insignis, bonitate laudabilis existat. Præter hæc etiam esse tenetur eruditus, mansuetus, rigidus, antiquus; quia prius oportet ut addiscat, quam doceat. Mansuetus autem, ut quando necesse est, discipulorum elationem pati sciat. Rigidus, ut erroris vindictam imponat, sophistarum lites dissoluat, oblatrantes remordeat, obloquentes reprimat, proteruientes corripiat. Antiquus vero non annis, sed perpetua scientia. Quod si vtraque fuerit conditio, sanior erit. Valde autem absurdum est & iniustum, ut imperiti peritis, nouelli antiquis, rudes præferantur emeritis.

Magister non debet esse negligens aut arrogans.

Non sit autem negligens; quia sicut in vnoquoque opere mater inuenitur constantia; sic vniuersæ doctrinæ & disciplinæ nouerca est negligentia. Neque vero sit arrogans; quoniam & viuax pauperum scintillula, magistrantis extinguitur arrogantia; & diuinitus aufertur discendi voluntas, quia nunquam fideliter instruit arrogantis sedulitas. Nam & in fastigio simplices despiciunt, & quod sciunt, humiliter docere contemnunt: nec in datorem scientiæ causam referunt, sed in se propriam excellentiam respiciunt.

Cum autem legendi causa scholas intrauerit, extrinsecus assumpto rigore, considerandum est, ut aurore tempore continuè submissa voce incipiat, ore rotundo mediocriter ascendendo; neminem verò (nisi maxima necessitas urgeat) expectando; quia si quos ultra debitum expectauerit, hos quidem tepore pigritiæ confundet, iræque rancore se comminuet. Si vero primo tempore discendum copiam non habuerit, non ideo tepescat, nec spe deposita euanescat. Sed tanto studiis acrius insistat, seque in conflictu strenuè probet: ut sic, licet cum paucis, honorem contingat; paucorum enim consortio, multos destitutos, profunditatis studio vigente, frequenter strenue vidimus intulari. Pietatis autem ambitu scholarum rector delinitus, discipulorum corda in paupertate degentium, studiosequè discendum, mulcere tenetur; videlicet cibariis, calceis, vestibus saltem tritis (si facultas suppetat) cæterisque donatiuis. Quintilianus, li. 1. Optimus quisque præceptor frequentia gaudet, & maiore se theatro dignum putat.

Commendatur pietas & liberalitas in magistro.

De interiori magisterio veritatis.

CAP. XL.

Lumen naturale est proprius veritatis magister in quantum derivatur à lumine rationis æternæ.

Augustinus in libro de magistro. Quis autem filium in scholam mittit, ut quid magister cogitet, discat ac istas omnes disciplinas, quas magistri docere proficentur, cum quæ verbis explicuerint, discipuli vtrum vera dicta sint, apud semetipsos considerant, interiorum scilicet veritatem pro viribus inuenientes? Falluntur autem, ut eos qui non sunt, magistros vocent: quia plerumque inter tempus locutionis, & tempus cogitationis, nulla mora interponitur: Et quoniam post admonitionem sermocinantis, cito intus discunt quod foris se ab eo qui admonuit didicisse arbitrantur. Nos autem intelligamus, quam vere scriptum sit auctoritate diuina. *Nobis quæquam magistrum dicamus in ter-*

ris, & quod vnus omnium magister est in cælis. Quid autem sit in cælis docebit ipse, à quo & per homines signis admonemur, ut ad eum intro conuerfi, erudiamur; quæ diligere & nosse vita beata est.

Idem in libro 1. retractationum. In libro quidem soliloquiorum dixi, quod disciplinis liberalibus eruditi, illas in se obliuione obrutas eruant, quodammodo refodiunt: hoc autem nunc improbo: credibilius enim est idcirco vera respondere de quibusdam disciplinis imperitos earum; quia præsens est eis, quantum id capere possunt, lumen æternæ rationis, vbi hæc immutabilia vera conspiciunt; non quod ea aliquando nouerunt, & oblitici sint; quod Platoni, vel talibus visum est: contra quorum opinionem in libro 15. de Trinitate disserui, quantum occasio dabat operi. Auctor De hoc superius habitum est 12. libro, vbi actum est de Anima, capitulo de scientia & sapientia.

De eruditione puerorum.

CAP. XLI.

Augustinus de ciuitate Dei, 22. lib. Quis autem ignorat cum quanta ignorantia veritatis, quæ iam in infantibus manifesta est, homo in vitam veniat? Sed diuina gubernatione non omnino deserente damnatos, contra tenebras istas, cum quibus nascimur, vigilat eruditio, plena tamen & ipsa laboris, ac doloris. Quid enim sibi volunt multimodæ formidines, quæ paruulis adhibentur? Quid pedagogi, quid magistri, quid ferulæ, quid virgæ, quid aliæ pueriles pænæ, sine quibus disci non potest quod maiores volunt, qui vix aliquid inuiciter volunt? Quid his pænis agitur, nisi ut imperitia debelletur, & praua cupiditas infrenetur, cum quibus malis in hoc seculo viuimus? Quid est enim, quod cum labore meminimus, sine labore nescimus: Cum labore strenui, sine labore inertes sumus. Nonne hinc apparet quæto velut pondere suo procliuus & prona sit vitiosa natura, & quanta ope, ut hinc liberetur, indigeat. Desidia, segnitia, pigritia, negligentia, vitia sūt vtiq; quibus labor fugitur, cum labor etiam ipse, qui est vitis, pæna sit.

Difficile est ignorantiam corrigiam propellere.

Varro ubi supra. Sapiunt vasa quicquid primū acceperint; sic est de infantibus. Canale vero fissum est auris, quæ accepta memoriæ non commendat. Quintilianus ubi supra. Vtinam verò liberorum nostrorum mores, non ipsi perderemus; infantiam statim deliciis soluimus; mollis educatio (quam indulgentiam vocamus) neruos omnes mentis & corporis frangit: Aetas igitur hominis tunc maximè formanda est, cum simulandi nescia est, & percipientibus facillimè cedit; frangas enim citius quam corrigas, quæ in prauum derueunt. Idem in libr. secundo. Ingenia tamen puerorum nimia emendationis seueritate deficiunt, nam & desperant & dolent, & nouissimè oderunt, quod maxime nocet; dum omnia timent, nihil conantur.

Aetas inueniunt infirmè: an citra seueritatem.

De libris, & auctoritatibus eorum.

CAP. XLII.

Sidorus libro sexto. Codex multorum est: Liber vnus voluminis: Et dicitur Codex per translationem à corticibus arborum, seu vitium quasi Caudex, quod in se multitudinem librorum quasi ramorum contineat. Liber est interior tunica corticis, quæ ligno coheret. Vnde & Liber dicitur in quo scribimus, quia ante vsum chartæ vel membranarum, de Libris arborum volumina fiebant, id est compaginabantur. Vnde scriptores à Libris arborum Librarios, antea Bibliopolas dictos. Librum enim Græci Biblium vocant. Folia autem librorum appellata, siue ex similitudine foliorum arborum, vel quia ex foliis sunt, id est pellibus quæ de occisis pecudibus detrahi solent

Interpretatio vocabulorum ad libros pertinentium.

Cuius partes paginæ dicuntur, eo quod sibi inuicem cõpagnantur. Versus autem vulgo vocati; quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra: à sinistra enim ad dexteram primum ducebant stilum, deinde conuertebatur ab inferiori, & rursus ad dexteram versus.

ROMÆ primus librorum copiam aduexit Æmilius Paulus Persa, Macedonum Rege deuicto: Deinde Lucullus & Pontica præda, post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium, eumque maxime perfecit bibliothecæ construendæ. Primum autem Romæ bibliothecæ publicauit Pollio, Græcas simul, atque Latinas, additis authorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentissimum instruxerat. Apud nos quoque Pamphilus martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis conscripsit, Pisisitratum in sacra bibliothecæ studio primus adæquare contendit. Hic enim in bibliotheca sua prope 30. voluminum millia habuit. Hieronymus atque Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quærentes, ordine profecuti sunt; eorumque studia in vno voluminis indiculo comprehendereunt. Marcus Terrentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Græcos quoque Calicerus miris attollitur laudibus, quod tantos libros ediderit, quantos quisquẽ nostrum scribere propria manu vix possit; De nostris quoque apud Græcos Origenes, in scripturarum labore, tam Græcos quàm Latinos, operum suorum numero superauit. Denique Hieronymus sex millia librorum eius legisse facetur. Horum tamen omnium studia, Augustinus ingenio vel scientia sua vicit; nam tanta scripsit, vt diebus ac noctibus, non solum scribere libros eius quisquam, sed nec legere quidem occurrat.

De diuersis generibus opusculorum.

CAP. XLIII.

Opusculorum genera dicuntur esse tria. Primum genus excerpta sunt, quæ Græcè Scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura vel difficilia, summam ac breuiter perstringuntur. Secundum genus Homiliæ sunt, quas Latini verbum appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium Tomi, quos nos libros vel volumina vocamus. Homeliæ autem ad vulgus loquuntur. Tomi verò, id est, libri, maioris sunt disputationis. Dialogus est disputatio vel collatio duorum, vel plurimorum, quem Latini sermonem dicunt. Sermo autem dictus est, quia inter vtrumque feritur. Tractatus est vnus rei multiplex expositio, eo quod trahat sensum in multa sentiendi, contractando secum. Commentaria dicta sunt, quasi cum mente; sunt enim interpretationes, vt commentariis, commenta Euangelij. Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusatoribus responderi. Panageticum est licentiosum & lasciuosum genus dicendi in laudibus Regum, in cuius compositione homines multis mēdacijs adulantur. Fastorum libri sunt in quibus Reges vel Consules scribuntur, à Fascibus dicti, id est, potestatis. Vnde & Ouidij libri Fastorum dicuntur, quia de Regibus & Consulibus editi sunt. Proœmium est initium dicendi, quod apud nos præfatio nuncupatur, quasi prolocutio. Præcepta sunt quæ quid faciendum, aut quid non faciendum docent. Primus autem præcepta apud Hebræos Moyses scripsit. Apud Latinos verò Marcus vates primus præcepta composuit, ex quibus est illud: Postremus dicas, primus taceas. Parabola alicuius rei per se similitudinem gerit: quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vsurpatur. Problemata, quæ Latinè appellantur propositiones, Quæstiones sunt, habentes aliquid quod disputatione soluendum sit. Quæstio autem est cum quæritur, an sit, quid sit, quale sit. Argumentum, dictum quasi argutum inuentum, ad probandas res. Epistolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè Missa. Ante chartæ enim & membranarum vsum, in dolatis ex ligno

codicellis, epistolarum alloquia scribebantur. Vnde & portitores earum, Tabellarios vocauerunt.

De diuersitate Linguarum ac Idiomatum.

CAP. XLIV.

Augustinus de civitate Dei, 19. libro. Est inter miscarias huius vitæ linguarum diuersitas, quæ hominem alienat ab homine. Nam si duo aliqua necessitate simul esse cogantur, quorum neuter linguam nouit alterius, nihil prodest ad eos associandos tanta similitudo nature; ita vt libentius sit homo cum cane suo, quàm cum homine alieno.

ISIDORVS in lib. Ety. 9. Diuersitas linguarum exorta est in ædificatione turris post diluuium, cuius superbia societatem humanam diuisit. Nam omnium antea nationem vna lingua, scilicet Hebræa fuit, qua Patriarchæ & Prophetæ vsi sunt, non solum in sermonibus suis, verumetiam in literis sacris. Fuerunt autem ex tribus filijs Noë gentes 73. scilicet 35. de Iaphet, 31. de Cam, 27. de Sem, totidemque linguæ, quæ per terras esse cœperunt, quæque crescendo prouincias & insulas impleuerunt. Et primò quidem, quot gentes fuerunt, tot linguæ. Deinde verò ex vna lingua plures sunt gentes exortæ. Linguas autem nunc accipimus pro verbis, eo modo quo id efficitur, per id quod efficit, nominatur, sicut os solet dici pro verbis, & manus pro literis. Tres autem sunt literæ sacræ, quæ maximè toto orbe excellunt, scilicet Hebræa, Græca, Latina. Vnde & propter scripturarum obscuritatem, harum cognitio est necessària, vt si qua dubitatio nominis aut interpretationis in vnus linguæ sermone oriatur, ad alteram recurratur. Et Græca quidem, inter ceteras gentium linguas, habetur clarior: nam & Latinis & omnibus est ionantior. Huius varietas in quinque partibus discernitur. Quarum prima dicitur Cenedo, id est mixta, siue communis, qua omnes vtuntur. Secunda Attica, qua vsi sunt authores Græci. Tertia Dorica, quam habent Ægyptij, & Syrii. Quarta Ionica. Quinta Colica. Latinas quoque linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est, Priscam, Latinam, Romanam, Mixtam. Omnes quidem orientis gentes in gutture linguam & verba collidunt, sicut Hebræi, & Syri. Omnes autem mediterraneæ, sermones in palato ferunt, vt Græci & Asiani. Omnes autem occidentales, verba in dentibus frangunt, vt Italici, & Hispani. Syrus & Chaldeus in sermone vicinus est Hebræo, in plerisque consonans ex literarum sono. Omnem autem linguam homo quilibet, aut audiendo tenere potest, aut legendo ex præceptore accipere. Cumque linguarum omnium scientia cuiquam difficilis sit, nemo tamen tam desidiosus est, vt gentis suæ linguam nesciat, alioquin brutis animalibus deterior est: nam & illa propriæ vocis clamorem exprimit, iste propriæ linguæ notitia caret.

De scientia linguæ, & partibus eius.

CAP. XLV.

Alpharabius in libro de diuisione scientiarum. Scientia linguæ omnium naturaliter prima est, quæ in duo diuiditur, scilicet in scientiam considerandi & obseruandi quid vnaquæque dictio significet apud gentem illam cuius est lingua, & in scientiam obseruandi regulas illarum dictionum. Dictionum enim significantium in omni lingua, aliz sunt simplices, aliz compositæ. Simplicium, aliz propriæ, vt Socrates; aliz communes, vt Homo. Communium autem, aliz sunt rerum nomina; aliz aliarum propria quæ accidunt, vt Nomini genus & numerus; Verbo modus & tempus, &c.

Qui primus libros introducterint, & bibliothecas instituerunt

Aug in numero librorum erimus excelsus.

Tria opusculorum genera. Exponuntur vocabula ad libros spectantia.

Tabellarij vnde dicti.

Lingarum diuersitas est magnissima.

Ante diluuium lingua Hebræa erat communis.

Tres lingua præcipua.

Quinque lingua Græca varietates, & quatuor Latina.

